Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

UDK 811.163.6'367.63
Andrej Skubic
Filozofska fakulteta v Ljubljani

OGLED KOHEZIJSKE VLOGE SLOVENSKEGA ČLENKA

Slovenska teorija besednih vrst členke navadno opisuje po semantičnih merilih, ne pa po funkciji, ki jo igrajo v strukturi in pomenski podstavi stavka. Zdi se, da sta njihovi funkciji v skladnji stavka predvsem dve: povezovalna (kohezijska, konektorska) in modalna. Ti funkciji sta analogni funkcijama povezovalnega in modalnega adjunkta iz teorije sistemskega funkcionalizma M. A. K. Hallidaya.

Slovenian parts-of-speech theory describes particles primarily according to semantic criteria, not according to the role they play in the clause structure and in proposition. It seems that in relation to the proposition, their roles are mainly twofold: cohesive and modal. These functions are analogous with those of Conjuctive and Modal Adjuncts in Halliday's Systemic Functional Grammar.

Uvod[1]

Razlog za nastanek tega sestavka je bila moja želja, da bi študentom besedilo-slovnega seminarja na Oddelku za prevajanje in tolmačenje Filozofske fakultete pojasnil vlogo, ki jo pri tvorbi kohezije besedila igrajo členki – besede, od katerih se nekatere »po vlogi približujejo veznikom, drug[e] prislovom« (Toporišič 1984: 384). Ker kaže, da je povezovalna vloga členkov zapletenejša od vloge veznikov, niti ni čudno, da dosedanji poskusi klasifikacije členkov niso sledili analogiji z vezniki (tj. niso bili klasificirani po skladenjskih vlogah), temveč so se osredotočali predvsem na semantična merila. Ugotovljeno je bilo, da v stavčni strukturi za razliko od prislovov ne morejo nastopati kot stavčni členi (Toporišič v Enciklopediji slovenskega jezika njihovo vlogo celo poimenuje *stavčni nečleni*), kvečjemu morda kot deli praktično poljubne besedne zveze (samostalniške, glagolske, pridevniške, prislovne, celo vezniške). Toda tudi v primerih, ko kaže, da je členek del fraze, za njegovo skladenjsko vlogo ni najti imena (prilastek, določilo),[2] saj se po njem ne moremo vprašati. Preprosto se zdi, da *stojijo* ob skupini besed (ki je lahko stavek ali katerikoli njegov del) in jo na neki način modificirajo, vplivajo na njeno vrednost v danem kontekstu.

Problematika me je začela zanimati ob razmišljanju, kako slušateljem seminarja približati načine, s katerimi se v besedilu med seboj navezujejo povedi, ki so sicer samostojne, je pa njihovo medsebojno razmerje vendarle izrecno izraženo – pogosto prav prek členkov. Pri tem me je spodbudilo dejstvo, da je ta problematika v nekaterih angleških slovnicah že dolgo obdelana. Angleške slovnice namreč za skladenjske položaje, izrecno namenjene slovenskim členkom sorodni skupini pris-

[1] Članek je prirejen po seminarski nalogi magistrskega študijskega programa pri predmetu Metodologija jezikoslovnega raziskovanja, mentor prof. dr. Janez Orešnik.

[2] I. Černelič npr. v (doslej najizčrpnejši) skladenjski obravnavi členka (1991: 82–83) uporablja izraze, kot: »... le del povedka...«, »...nastopajo zlasti ob glagolu...« »...stojijo zlasti ob samostalnikih...«

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

lovov, uporabljajo nekako dve skupini izrazov: v prvo spadajo **disjuncts** (Quirk 1973), **sentence adjuncts, sentence adverbials** (Cobuild 1990) oziroma **modal adjuncts** (Halliday 1985); to so besede, besedne zveze ali stavki, ki izražajo govorčev odnos do oblike ali vsebine povedi. V drugo sodijo **conjuncts** (Quirk 1973), tudi **linking adjuncts** (Cobuild 1990) oziroma **conjunctive adjuncts** (Halliday 1985); to so besede, besedne zveze ali stavki, ki imajo predvsem povezovalno funkcijo. Za obe skupini jezikovnih sredstev je značilno, da nista *integrirani* v stavčno strukturo, temveč sta v odnosu do nje *periferni* (Quirk 1973: 207).

Ker je pojmovnik angleške skladnje povečini slabo združljiv s slovenskim (da o razlikah med slovnicama obeh jezikov sploh ne govorimo), bi bil poskus neposredne presaditve seveda hudo dvomljivo početje; vseeno pa je primerjava, ki se ponuja, zelo zanimiva. Doslej verjetno najizčrpnejša klasifikacija slovenskih členkov (Toporišič 1984: 384–385) jih deli v trinajst skupin, od katerih je mogoče pri nekaterih (npr. navezovalnih, poudarnih, dodajalnih, zadržkovnih) opaziti, da lahko igrajo pretežno kohezivno vlogo, medtem ko bi za preostale lahko rekli, da je njihova skladenjska vloga drugačna, verjetno pretežno modalna. V tem sestavku se želim posvetiti predvsem funkcijski razčlenitvi prvih, druge bom na kratko obdelal le v dodatku. Če sem natančnejši, posvetiti se želim ne klasifikaciji členkov kot besedne vrste, temveč razčlenitvi skladenjske funkcije, ki ji je, kot se zdi, primarno namenjen velik del členkov, ki pa jo lahko opravljajo tudi nekatere predložne zveze, polstavki in celo stavki, ki jih Toporišič (1982: 367) imenuje frazeološki členki; kot bo razvidno v nadaljevanju, si ti členkovni izrazi to vlogo delijo z vezniki in tudi nekaterimi prislovi. Ta funkcija je **kohezijska** oziroma **povezovalna** (izraz 'povezovalna' bom uporabljal v smislu Hallidayevega *conjunctive* [povezovanje samostojnih enot], za razliko od *conjunction* ['vezniška' funkcija – povezovanje v strukturi], v slovenskem jezikoslovju se za to funkcijo danes uveljavlja tudi izraz *konekcija*.)

Obravnava razmerij med povedmi v besedilu po analogiji z obravnavo razmerij med stavki znotraj povedi v slovenskem jezikoslovju ni nič posebno novega; zdi se le, da je nekako v senci. Toporišič (1982: 134) npr. ugotavlja, da je mogoče priznati status priredja tudi samostojnima stavkoma, ki sta med seboj ločena s končnim ločilom, če le med njima obstaja »smiselna, razmerska zveza« (prav tam). V nadaljevanju pa bom skušal osvetliti to analogijo v nekoliko drugačnem teoretičnem okviru.

Metoda analize

Kot glavni zgled taksonomije povezovalne funkcije členkov sem uporabil slovnično delo *An Introduction to Functional Grammar* M. A. K. Hallidaya. Čeprav Halliday poudarja, da gre za funkcijsko slovnico angleščine, pa pristavi tudi, da jo je mogoče vzeti kot uvod v splošno funkcijsko slovnico, ki pač uporablja angleščino za ponazoritev.

Ko sem v Hallidayevih *conjunctive adjuncts* prepoznal skladenjsko vlogo, ki jo v slovenščini tipično opravljajo členkovni izrazi, sem skušal zbrati čim več sloven-

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

skih zgledov, ki bi se ujemali z njegovimi. Nekatere zglede sem preprosto (funkcijsko enakovredno) prevedel; druge sem zbral iz del Toporišiča (1984: 384–385; 1991: 3–16). Ko so bili primeri v grobem zbrani, sem opravil še preizkus na slovenskem korpusu. V besedilih dveh mesecev časopisa Dnevnik, ki jih je mogoče pobrati z interneta, sem s pomočjo programa za indeksno iskanje po besedilu *dtSearch* zbral izvirne slovenske zglede rabe. Logična ugotovitev iz tega preizkusa je bila, da je večina členkov lahko funkcijsko večpomenska (kot navsezadnje velja tudi za veznike) in da ni mogoče z gotovostjo zatrditi, da je Hallidayeva funkcijska razdelitev pokrila *vse* možne rabe teh členkov. Obenem pa je preizkus potrdil, da je mogoče vsaj zelo velik del členkov, uporabljenih v besedilu, s tem okvirom zelo sistematično funkcijsko označiti.

Hallidayev pristop

Sistemski funkcionalizem, katerega vodilni predstavnik je M. A. K. Halliday, ima svoje korenine v več jezikoslovnih šolah, med katerimi je zelo pomemben tudi praški strukturalizem in njegova teorija členitve po aktualnosti. V njegovem okviru ima besedilna kohezija pomembno mesto. Po Hallidayu so osnovne metafunkcije jezikovnih sredstev tri: **ideacijska** (ideational), tj. predstavljanje zunajbesedilnega izkustva (1985: 101), **medosebna** (interpersonal), tj. vzpostavljanje in ohranjanje razmerja ter vplivanja med udeleženci (1985: 68) in **besedilna** (textual) (1985: 38), tj. predstavitev podane informacije kot besedila v sobesedilu. Za sistemski funkcionalizem je kontekst pri jezikoslovni analizi bistvenega pomena; kohezijske funkcije so zanj prav tako pomembne kot struktura pomenske podstave ali pragmatična vloga posamezne povedi. Hallidayeva teorija velja za odmik od formalizma, katerega tipični predstavnik je npr. tvorbeno-pretvorbena slovnica, ter za premik od formalne sintakse k stavčni semantiki; aplicirana je bila že na različne jezike.[3]

Halliday imenuje **adjunkt**[4] stavčno funkcijo, ki ni povedek in nima potenciala, da bi postala osebek (kot ga ima na primer predmet). Adjunkti so tipično uresničeni s prislovno skupino ali predložno zvezo. So treh vrst: **okoliščinski** (circumstantial; ideacijska funkcija: v glavnem se prekrivajo s slovenskimi prislovnimi določili), **modalni** (modal; medosebna funkcija) ter **povezovalni** (conjuctive; besedilna funkcija). Modalni in povezovalni adjunkti niso deli propozicije in jo le modificirajo. Med njimi resnično najdejo svojo vlogo praktično vsi (enobesedni ali frazeološki) členki; zaradi specifik Hallidayeve teorije pa tudi nekateri prislovi.

[3] Matthiessen (1994) omenja akanščino, kitajščino, finščino, francoščino, nemščino, gooniyandi, japonščino, tagalog, nizozemščino in vietnamščino.

[4] Za izraz je težko poiskati slovenski prevod, ki bi povsem ustrezal. Dobesedni prevod besede bi bil *pristavek*, ki morda ni vsebinsko najustreznejši. Po drugi strani bi izraz *določilo* (modalno določilo, povezovalno določilo) glede na uveljavljeni izraz *prislovno določilo* za Hallidayev okoliščinski adjunkt omogočal analogijo s Hallidayevo trojico adjunktov, vendar pa ima pojem določila v slovenskem jezikoslovju drugačno tradicijo in se nanaša na pretežno propozicijske jezikovne prvine. Za pojem, prekriven s povezovalnim adjunktom, se sicer uveljavlja tudi izraz *konektor* ali *povezovalnik* (Gorjanc 1998). Problem najprimernejšega slovenskega termina puščam za zdaj odprt.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

V knjigi *Cohesion in English* (Halliday in Hasan 1976), ki velja za klasično angleško delo o koheziji, je razmerja, izražena s povezovalnimi adjunkti, razdelil v štiri okvirne skupine: dodajalno, protivno, vzročno in časovno. V knjigi *Introduction to Functional Grammar* pa je ta razmerja razdelil mnogo natančneje; pri tem je sistematično vzporedil z razmerji med propozicijami znotraj stavčnega kompleksa. Tam navedene vrste razmerij niso v jezikoslovju nič novega in jih v glavnem upošteva tudi tradicionalna slovenska slovnica; nov pa je predvsem način njihove razdelitve, še bolj pa aplikacija teh semantičnih razmerij na skladenjska (priredna in podredna) razmerja.

Halliday tvorbo stavčnega kompleksa označuje z izrazom **razširjanje** (expansion);[5] to je postopek, v katerem se stavku doda drug stavek, ki je s prejšnjim v določenem razmerju. Predstavi nam tri tipe razširjanja: **dodelava** ali **opis** (elaboration), v katerem dodani stavek temeljiteje dodela prvega, tj. ga ponovi z drugimi besedami, podrobneje ali prek ponazoritvenega primera; **podaljšanje** (extension), v katerem novi stavek prejšnjega podaljša z novo vsebino, ki je prejšnji dodatek, nasprotje ali alternativa; in **dopolnitev** (enhancement), v kateri novi stavek prejšnjega dopolni z okoliščinskimi informacijami. Vsaka od teh razširitvenih kategorij ima različne podkategorije, Halliday pa predvideva, da se lahko vsaka pojavlja v bodisi priredni bodisi podredni obliki.

V spodnji preglednici so prikazane vrste razširitve, kot jih navaja Halliday v poglavju o *stavčnih kompleksih* (tj. zloženih povedih); v skrajno desnem stolpcu navajam tudi razmerje, kot bi ga označila slovenska slovnica. V drugem in tretjem stolpcu so navedeni priredni in podredni zgledi za posamezno vrsto. Ravno s tem nas Halliday preseneti: navajanje priredno-podrednih parov pri *vseh* vrstah medpropozicijskih razmerij terja prerazporeditev nekaterih pomenskih razmerij, ki smo jih sicer navajeni obravnavati drugače. Ravno Hallidayeva brezkompromisna sistematičnost, s katero je sprevrnil tudi tradicionalne taksonomije angleške slovnice, nam omogoča, da sistem na slovenščini preizkusimo z manj slabe vesti – in ocenimo, ali je pristop učinkovit ali ne. Pa poglejmo.

Vrsta razširitve	**Zgled prirednega razmerja**	**Zgled podrednega razmerja**	Razmerje
Dodelava ali opis (elaboration)			
preoblikovanje (exposition) — P, to se pravi, Q	*Ta ura ne gre; ustavila se je.*	*Odločili so se odpovedati predstavo, kar je bila velika škoda.*[6] *Bilo so domači psi, ki smo jih imeli kot hišne ljubljenčke.* *Jaz, kakor predstavnik kmetov, se s tem seveda nisem strinjal.*	pojasnjevalno

[5] Poleg razširjanja predvideva še en način za povezovanje stavkov, namreč **projekcijo** (*projection*), v kateri je drugi stavek projiciran skozi prvega bodisi kot poročani govor bodisi kot poročana misel.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

ponazoritev (exemplification) — P, ali s primerom, Q	*Tvoj obraz ni nič posebnega – dve očesi, nos v sredini, spodaj usta.*		
pojasnilo (clarification) — P, ali natančneje, Q	*Bili so domači psi; imeli smo jih kot hišne ljubljenčke.*		
Podaljšanje (extension)			
dodajanje (addition)			
pozitivni dodatek — X in Y negativni dodatek — niti X niti Y	*V stanovanje se je vselil neki Nemec in pripeljal s seboj tudi svojo družino. Zame bi bila to ne le sreča, temveč tudi čast.*	*V stanovanje se je vselil neki Nemec, ki je pripeljal s seboj tudi družino.*[7] *Ne le da bi bila to zame sreča, bila bi tudi čast.*	vezalno, stopnjevalno
protivni dodatek (adversative) — X, nasprotno pa Y	*Avstrijski nacionalizem je pomagal nemštvu, toda zatiral Slovane. Projekti so prihajali in odhajali, spremenilo pa se ni nič.*	*Avstrijski nacionalizem je pomagal nemštvu, medtem ko je Slovane zatiral. Projekti so prihajali in odhajali, ne da bi se kaj spremenilo.*	protivno
sprememba (variation)			
nadomestitev (replacive) — ne X, temveč Y	*Ne stoj kot bebček, temveč mu povej, kako ti je ime.*	*Namesto da stojiš kot bebček, mi povej, kako ti je ime.*	protivno
izvzemanje (subtractive) — X, a ne ves X	*Dobro so opravili, le zelo počasni so bili.*	*Dobro so opravili, le da so bili zelo počasni.*	
zamenjava (alternative) — X ali Y	*Ali si jo izgubil ali pa je še vedno v omari.*	*Če je nisi izgubil, potem je še vedno v omari.*	ločno
Dopolnitev (enhancement)			
časovna (temporal)			
isti čas — A in sočasno B	*Spet sem doma; zdaj se bom končno spet imel s kom pogovarjati.*	*Zdaj ko sem sam doma, se bom končno spet imel s kom pogovarjati.*	časovno; (vezalno)
kasnejši čas — A in potem B	*Vojaki so nekaj časa oprezali naokoli, nato so odšli za drugimi.*	*Potem ko so vojaki nekaj časa oprezali naokoli, so odšli za drugimi.*	
prejšnji čas — A in prej B	*Vstopil je, prej pa si je skrbno očistil čevlje na predpražniku.*	*Ni hotel vstopiti, dokler si ni očistil čevljev na predpražniku.*	
krajevna (spatial) — C in tam D	*Alice se je ozrla navzgor, in tam je stala kraljica.*	*Alice se je ozrla navzgor, kjer je stala kraljica.*	krajevno; (vezalno)
načinovna (manner)			
sredstvo — N je prek/s pomočjo M	*Nadaljujte z odštevanjem razlike, in tako boste prišli do pravilne rešitve.*	*Do pravilne rešitve boste prišli s tem, da boste odštevali razliko.*	načinovno; (posledično)

[6] Sem spadajo le 'nedoločujoči oziralni odvisniki'; 'določujoči' ne tvorijo stavčnega kompleksa, temveč so vključeni v besedno zvezo in tako *downranked* (vključeni na nižji ravni). Halliday nekatere nedoločujoče oziralnike uvršča med dodelovalne, nekatere pa med podaljševalne. Dodelovalni so apozicijski in so nekakšen opis, pristavljen k prejšnjemu stavku ali njegovemu delu (*Odločili so se odpovedati predstavo; odločitev je bila velika škoda.*), podaljševalni pa so dodajalni (npr. *Povedala je pekovi ženi, ki je govorico seveda odnesla naprej.* – ... *in ta je govorico* ...). Razlikovanje na žalost ni vedno najbolj jasno.

[7] Med dodajalne oziralne odvisnike naj bi spadali tudi primeri s *pri čemer*: *Hodila je po cesti, pri čemer si je tiho popevala.* – ... *in si tiho popevala* ...

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

primerjava — N je kot M	*Preprosto življenje ji je zelo všeč, in njemu prav tako.*	*Všeč mu je preprosto življenje, kot je všeč njej.*	primerjalno; (vezalno)
vzročno–pogojna (causal–conditional)			
vzrok — posledica Q, kajti vzrok P — P in zato posledica Q;	*Alice je stala pripravljena, kajti pričakovala je, da bo vsak čas padel.* *Bil je slabo oblečen, zato se je tresel od mraza.*	*Alice je stala pripravljena, ker je pričakovala, da bo vsak čas padel.* *Bil je tako slabo oblečen, da se je tresel od mraza.*	vzročno, posledično
namen — namen Q in zato dejanje P	*Alice ni želela začeti novega prepira, zato je bila tiho.*	*Alice je bila tiho, da ne bi začela novega prepira.*	
pozitivni pogoj — če P, potem Q	*Morda bodo naš predlog zavrnili, potem bomo pač bankrotirali.*	*Če bodo naš predlog zavrnili, bomo pač bankrotirali.*	pogojno; (vzročno, posledično)
negativni pogoj — če ne P, potem Q	*Raje delam po eno vrstico naenkrat, sicer se vse zameša.*	*Če ne delam po eno vrstico naenkrat, se vse zameša.*	
dopustni pogoj — čeprav P, potem Q	*Očitno je bil zelo jezen, vendar je bil kar tiho.*	*Čeprav je bil zelo jezen, je bil kar tiho.*	dopustno (protivno)

V tej shemi padejo v oči predvsem priredni okoliščinski zgledi, ki niso vzročno-posledični; se pravi časovni, krajevni, načinovni ipd., za katere tradicionalna slovnica ne pozna posebnih prirednih veznikov in torej tudi ne predvideva njihovega obstoja. Halliday je to izpeljal tako, da je nekaterim stavčnim elementom, ki bi jih zaradi njihove okoliščinske narave sicer lahko uvrstili med okoliščinske adjunkte (prislovna določila), pripisal besedilno vlogo: referirajo namreč na okoliščinsko pomensko sestavino iz prejšnjega stavka (so endoforični deiktiki ali primerjalni izrazi). Taki prislovni izrazi v njegovi teoriji igrajo vlogo povezovalnih, ne okoliščinskih adjunktov in so (skupaj z morebitnim prirednim veznikom pred seboj) označevalci prirednih razmerij dopolnjevalnega tipa.

Ko Halliday tako razglasi segment stavčne strukture, ki je lahko odgovor na diagnostično vprašanje, za zunajpropozicijski element z zgolj besedilno funkcijo, nas seveda zbode. Če pritegnemo Hallidayu, pa lahko rečemo, da je tako »prislovno določilo« brez konteksta pomensko neopredeljeno (saj je izraženo z deiktikom ali primerjalnim izrazom, ki referira na prejšnji stavek) in da je torej postavljanje diagnostičnega vprašanja po takem členu brezpredmetno; v resnici se moramo vprašati po vsebini prejšnjega stavka. Na to kaže tudi tipično tematska stava takega člena.

Kot bo razvidno spodaj, Halliday razmerja med ločenimi povedmi obdela še nekoliko kompleksneje, a vzporedno z razmerji stavkov znotraj povedi. V nadaljevanju navajam zglede slovenskih kandidatov za povezovalne adjunkte, kot sem jih zbral v skladu z (nekoliko prirejeno) Hallidayevo taksonomijo.

Obdelava gradiva

Pri zbiranju sem posebno pozornost posvečal členkom, zaradi celovitejše slike pa navajam tudi druge besedne vrste oziroma formalnoskladenjske enote. Gradivo zato predstavljam v štirih stolpcih.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

V prvem stolpcu navajam veznike, ki so sposobni izražati posamezno razmerje med povedima. V drugem stolpcu navajam členke (preproste ali frazeološke), ki lahko igrajo enako vlogo. V tretjem stolpcu navajam zglede formalno integriranih struktur z enako funkcijo; te strukture so lahko v povedi bodisi glavni stavki bodisi odvisniki različnih (navideznih) tipov, najpogosteje pogojnega, za le *formalno integrirane* pa jih imam, ker niso vključeni v propozicijo. Obravnavamo jih lahko kot stavčne ustreznike členkov v drugem stolpcu (členkovne stavke). V četrtem stolpcu navajam zglede struktur, ki jih lahko obravnavamo kot tudi *semantično integrirane*, tj. dele propozicije (formalno kot prislovna določila ali celo prislovne odvisnike), vendar pa po Hallidayevi teoriji njihova funkcija povezovalna in ne okoliščinska. Seznami niso izčrpni, temveč le ponazoritveni.

Ob tem bi bilo vredno opozoriti še na zadrego pri ločevanju nekaterih veznikov in členkov; ta ločitev, kot kaže, še ni zadovoljivo rešena (Černelič 1991: 83; enega zanimivejših novejših predlogov podaja Gorjanc (1998)). Trenutno se med členke uvrščajo tudi izvezniške besedice, katerih odnosnice ni mogoče jasno določiti (npr. *In kdo si ti?*), ter tiste, katerih položaj je v stavku prosto gibljiv (lahko celo končen, npr. *Zdaj sva sama, torej.*) – strukturalna vloga veznika bi namreč od slednjega zahtevala pozicijo neposredno med povezovanima elementoma. Predvsem slednje je mogoče prikladno uvrstiti med povezovalne adjunkte, pri prvih pa bi bilo morda mogoče argumentirati, da so vseeno vezniške, čeprav je prvi element eliptičen (včasih pa morda kar eksoforičen);[8] vsekakor je to problematika, ki presega okvire tega članka. Zavedam se, da je uvrstitev nekaterih besed v spodnjem pregledu med veznike oziroma členke prav zaradi tega včasih precej arbitrarna.

Dodelava (elaboration)

- **Preoblikovanje** (expository)

Novi stavek prejšnjega osvetli tako, da njegovo vsebino pove z drugimi besedami. Razmerje je sorodno apoziciji ali pojasnjevalnemu priredju.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
in sicer	*se pravi, z drugimi besedami, drugače povedano, mislim, torej*	*(to) se pravi, da; lahko bi rekli, da; to pomeni, da*	

Nakazila svojih prispevkov pa bodo kot običajno pri prispevkih za humanitarne namene uveljavljale kot davčno olajšavo. To se pravi, da jih bodo štele med

[8] V funkcijski slovnici taka vzporeditev vloge zunajbesedilnega in znotrajbesedilnega konteksta ne bi bila nič nepredstavljivega. Tako npr. celo skrajni primer: poved »Ah, saj.« kot resigniran odziv na neprijetno informacijo. Po radikalni interpretaciji bi bilo mogoče trditi, da gre za vzročni veznik, pri katerem sta levi in desni element eliptična oz. razumljiva iz situacije, ekspliciten je ostal le smisel kompleksa: govorec z uporabo osamelega vzročnega veznika pojasni da se mu vzroka (za svojo neprizadetost) ne zdi vredno razlagati (*Nisem presenečen, saj je bilo kaj takega pričakovati.*). Slovenska strukturalistična slovnica tako rabo seveda analizira kot členek, ki je skrček v oklepaju predlaganega stavka. Prim. tudi poved »In?« kot zahtevo k dopolnitvi informacije.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

izplačila za humanitarne, kulturne, znanstvene, vzgojno-izobraževalne, športne, ekološke in religiozne namene.

Med sklepe srečanja so zapisali tudi enega ključnih cerkvenih predlogov: vlada naj bi prižgala zeleno luč za pogajanja s Svetim sedežem. Ali drugače: pogovori naj bi dobili drugačen status, kajti dogovorjeno naj bi na koncu postalo vsebina enega ali več meddržavnih sporazumov s Svetim sedežem.

Bede prihaja z Južnega otoka Nove Zelandije, točneje iz mesteca Twizel. Lahko bi rekli kar »s konca sveta«.

- **Ponazoritev** (exemplifying)

Novi stavek je prejšnjega osvetli tako, da ga pojasni s konkretnimi podrobnostmi. Razmerje je sorodno apoziciji ali pojasnjevalnemu priredju.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
in sicer, in to	*na primer, denimo, recimo, namreč, za ponazoritev*	*če ponazorim, za ilustracijo naj povem, da*	

Je pa res, da je proizvodnja neke države ogromna in da bo zato moralo preteči še veliko časa, preden bo pomemben delež prodaje potekal po internetu. Na primer, danes v Združenih državah ocenjujejo, da le od 0,2 do 0,5 odstotka potrošnje gospodinjstev poteka prek interneta.

- **Pojasnilo** (clarification)

Novi stavek prejšnjega osvetli s specifično spremenjeno (popravljeno, povzeto) vsebino:

1. **popravek** (corrective)

Novi stavek vsebino prejšnjega pove na boljši, ustreznejši način.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
	namreč, ali bolje, ali natančneje, oziroma, po domače povedano	*če smo natančnejši*	

In zaradi tega je ta delitev umetniškega dela na marionete in ročne lutke ostala. Bolje rečeno, vztrajala je vse do tistega dne, ko so zaradi dotrajanosti dvorane konec šestdesetih let zaprli gledališče na Resljevi.

Poleg tega pa denar ne bi kar čez noč izginil, ampak bi bil namensko porabljen. Ali če sem natančnejši, če bi nekdanja finančnica SLS prek svojega podjetja zares nameravala SCT-ju nuditi za 200.000 mark marketinških uslug, potem bi moral biti račun njenega podjetja poln že pred nakazilom SCT.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

2. **zastranitev** (distractive)
Nova poved sporoči informacijo, ki je za prejšnjo relevantna le od daleč.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
	mimogrede, samo tako,	*ko/če smo že pri tem*	

Toda šele sedanji Nobelovi nagrajenci so lahko pojasnili učinek teh sredstev. Mimogrede, tudi potenčna pilula viagra deluje podobno na žile penisa.

3. **vrnitev** (resumptive)
Nova poved po zastranitvi nadaljuje s sporočanjem vsebine, ki je za prvotno poved znova spet relevantna.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
	torej	*če se vrnem, če nadaljujem, kot sem rekel*	

Vse to bi še bilo moč prenesti, če ne bi avtor že na začetku v svoje pisanje vpletel še Prešernovega čevljarja. Ampak če se vrnem, ko sem pripravljal gradivo za marčevsko številko Izide, sem se o tem problemu pogovarjal z vsaj dvajsetimi znanimi in uglednimi slovenskimi sodniki, pravniki ter advokati.

4. **opustitev** (dismissive)
Nova poved preoblikuje vsebino prejšnje/prejšnjih povedi tako, da postanejo vsi (tudi morebiti prikriti) pridržki, ki so bili izraženi v njej/njih, brezpredmetni. Nekakšna splošna dopustnost.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
sicer pa	*kakorkoli že, vsekakor, sploh, najsibodi kakorkoli, le, vendarle, tako ali tako*	*kakorkoli pogledamo, če pustimo to ob strani*	*kljub vsemu, v vsakem primeru*

Na drugi strani pa viri zagotavljajo, da je nečednih (poleg slabih) poslov Petrola še precej več. Kakorkoli že, najbolj verjetno je, da bo o tej zadevi razsojalo sodišče, najbrž v več različnih obravnavah.

Mogoče je tudi to, da bo Gaber zmagovalec zgolj zato, ker si SLS ne bo dovolj poslušno vzela k srcu pastirskega pisma. Bodi tako ali tako, eno je gotovo: Gabrove karizme je konec.

5. **izpostavitev** (particularizing)
Nova poved izrecno izpostavi kak posamezen vidik prejšnje povedi.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
	predvsem, še posebej, zlasti, posebno, vsaj	*posebej kaže izpostaviti, da*	

Resda bo na tej poti naletela na veliko ovir. Predvsem je že zamudila nekaj pomembnih let, izmuznile so se ji tudi vstopnice v evroatlantske povezave.

Ponovno vabim člane oddelka, da v petek, 6. decembra, sprejmejo obisk dunajskih slavistov v predavalnici št. 2. Spodobilo bi se priti vsaj tistim, ki so že bili kdaj gostje Knafljeve ustanove.

6. **povzetek** (summative)

Nova poved (in morda tudi naslednje) ponovi že povedano v krajši in preprostejši obliki.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
	skratka, na kratko, v glavnem	*če povzamem, da ne bom dalje okoliši*	

Že ob prvem pismu, ki sem ga poslal naokoli, sem slišal Borov očitek: a tako, zdaj si pa vse tovariše spremenil v prijatelje. In sem odvrnil, pisem prijateljem prijateljska pisma. Skratka, način sem spremenil.

7. **podkrepitev** (verifactive)

Nova poved vsebino prejšnje preoblikuje na podkrepljen način.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
	pravzaprav, v bistvu, dejansko, v resnici		

V tistem času se mi je to zdelo nujno, to je bilo slovensko nacionalno vprašanje, ne samo politično, ampak moralno vprašanje. Slovenski razumnik je pravzaprav moral protestirati zoper neko državo, ki nam ni bila naklonjena,

Zaradi velikega števila primerov je bil pravzaprav prisiljen to metodo uporabiti takoj. V bistvu smo najprej začeli z mikrokirurgijo prav v travmatologiji.

Podaljšanje (extension)

- **Dodajanje** (addition)

  Nova poved k prejšnji doda novo, s prvo povezano informacijo.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
preprosto dodajalno			
	poleg tega, tudi, zraven	*naj dodam še to, da*	
stopnjevalno[9]			
ne samo – tudi	*še več, celo, in ne samo to, kaj šele*		
razlikovalno dodajalno[10]			
pa, medtem pa			

(preprosto) *Marija Stanonik ponovno predlaga uradno preimenovanje predmeta Ustno slovstvo v Slovstveno folkloro. Zraven sprašuje, ali študentje pri njej lahko prijavijo diplomsko nalogo.*

(stopnjevalno) *Pri tem naj bi mu pomagala še I. P. in neznanec, direktorju pa naj bi začeli groziti tudi po telefonu. Celo sorodnike naj bi poklicali, ves čas pa obljubljali, da bo prišlo do hudih posledic za vso družino.*

(razlikovalno) *Bom že uredil z gospodom Dolinarjem. Ti pa najprej poišči krave, potem pa skoči na Šmarno goro Materi božji prižgat svečo...*

- **Protivno dodajanje** (adversative)

Vsebina dodane povedi je s prvo v protislovju. Razmerje je sorodno protivnemu priredju podvrste *nasprotje* (Toporišič 1984: 523).[11]

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
pa, ampak, toda, vendar (pa)	*po drugi strani, obenem/hkrati*[12] *pa, zato pa*		

[9] Ta kategorija ni Hallidayeva; dodajam jo zaradi analogije s slovensko skladenjsko teorijo, ki v slovenščini upravičeno odkriva kategorijo prirednega stopnjevanja.

[10] Halliday te vrste posebej ne omenja, temveč njene zglede (ko se različnima osebkoma v različnih stavkih pripisuje različna dejanja) preprosto navaja med dodajalnimi. V slovenščini vsekakor zasluži posebno izpostavitev, saj se veže z drugačnimi vezniki: v slovenski skladenjski teoriji je sploh podvrsta protivnega priredja (Toporišič 1985: 523), ki pa se po rabi veznikov razlikuje od npr. nasprotovalnega: ne more biti povezano z veznikoma *toda* ali *vendar*, lahko pa z veznikom *in* (pred katerim stoji vejica). Toporišič ugotavlja, da je tako protivno priredje »nekako blizu vezalnemu« (1985: 378). Med dodajalna razmerja jo uvrščam zaradi skladnosti s Hallidayem, možna pa je tudi drugačna razvrstitev v okviru podaljševanja.

[11] V to skupino ne spadajo vsa protivna priredja iz te Toporišičeve skupine; zelo velik del se jih uvršča v skupino dopustnih priredij. Dopustnost za razliko od splošnega pojma nasprotnosti sugerira oteževalno *okoliščino*. Ali nasprotnost obeh propozicij sugerira, da naj bi bila ena ovira za drugo, je lahko odvisno tudi od zaporedja propozicij v konkretni uresničitvi. V zgledu *Bili smo utrujeni, toda dobre volje* prva propozicija izraža potencialno preprečevalno okoliščino za dodano propozicijo, in enako sporočilo je mogoče oblikovati tudi z dopustnim odvisnikom: *Čeprav smo bili utrujeni, smo bili dobre volje*. V zgledu *Bili smo dobre volje, toda utrujeni*, dobra volja ni potencialno preprečevalna okoliščina za utrujenost (**Navkljub dobri volji smo bili utrujeni*) in očitno gre zgolj za protivno dodajanje.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

»Demokratizacija« interneta se bo torej nadaljevala in prešel bo v množično uporabo. Po drugi strani pa bo internet pripomogel k razslojevanju.

Mercator nam obljublja gradnjo 15 tisoč kvadratnih metrov velikega trgovskega centra. Obenem pa imamo težave, saj ne moremo graditi v Kranju zaradi neurejenih prostorskih problemov.

Te knjige verjetno še ne bomo prav kmalu dobili v slovenskem prevodu. Zato pa bo, kot je že ustaljena navada pri vileniških nagrajencih, v sodelovanju z DPS drugo leto izšlo njegovo zgodnejše delo Konec družinskega romana.

- **Sprememba** (variation)

1. **nadomestitev** (replacive)

Vsebina nove povedi nadomesti vsebino prejšnje. Razmerje je sorodno protivnemu priredju podvrste *zamenjava* (Toporišič 1984: 524).

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
pa	*nasprotno, namesto tega, zato pa, lahko pa*		

Večina poznavalcev bosansko-hercegovskih političnih razmer Izetbegovićeve omahljivosti nima za slabost. Nasprotno, mnogi se strinjajo, da je ta dokaz izrednega smisla za taktična presenečenja pri ohranjanju oblasti.

Seveda imam pravico pričakovati, da bo v svojih javnih nastopih podobno etiko uporabil tudi poslanec Hvalica in svoje obtožbe podkrepil z dokazi. A je mož namesto tega izjavil, da se bo skliceval na poslansko imuniteto.

Nekatere izjave podpredsednika vlade so tudi mene na začetku presenetile, vendar nisem hotel javno polemizirati, ker se mi ni zdelo produktivno. Sem ga pa nekajkrat opozoril, da nekaterih stvari ne razume dobro.

2. **izvzemanje** (subtractive)

Nova poved dodaja k prvi posplošeno trditev, ki velja, če zanemarimo vsebino prve povedi. Zaporedje je lahko tudi obrnjeno: pridržek izraža druga poved. Razmerje je sorodno protivnemu priredju podvrste *izvzemanje* (Toporišič 1984: 524).[13]

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
le/samo da	*drugače pa, sicer (pa), razen tega; le, samo, edino*	*če to odmislimo*	

[12] *Obenem* in *hkrati* tu nimata časovnega pomena, pač pa izražata 'vzporedno različnost' (prim. SSKJ).

[13] Izvzemalno priredje kot posebno vrsto priredja pozna npr. hrvaška slovnica (Pavešić in dr. 1979: 382).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

V Republiki srbski je začela vlada po hitrem postopku, le dan pred volitvami, deliti zaostale pokojnine in socialno podporo. Drugače pa so sedanje bosansko-hercegovske volitve minile mirno in brez težav.

Vidiš, po svoje sta si vendarle podobna. Le da so tebi mesto pomagali določiti divji kozli.

3. **zamenjava** (alternative)

Nova poved je dodatek, ki predstavlja drugo možnost poleg vsebine prve povedi. Razmerje je sorodno ločnemu priredju.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
ali pa	*lahko pa tudi, drugače/sicer pa*	*druga možnosti bi bila, da; lahko pa tudi, da*	

Gotovo za to obstajajo tudi opravičljivi razlogi. Lahko pa tudi, da so poslanci – za te pa velja, da so pod močnim vplivom svojih občinskih »baz« – krajevnim skupnostim nastavili usodno past.

Izmenjava z učitelji slovanskih jezikov in književnosti je posebej zaželena na Karlovi univerzi v Pragi in na univerzi v Lódzu. Sicer pa lahko zaprosimo za izmenjavo tudi Regensburg, Tübingen, Leipzig, Gradec, Celovec...

Dopolnitev (enhancement)

- **Časovno-prostorska** (spatio-temporal)

1. **prostorska** (spatial)

Nova poved prejšnji doda nekaj, kar je z njo izrecno prostorsko povezano. Ta razmerja se navadno ne izražajo s členki; tipično jih izražajo prislovna določila kraja z deiktičnim prislovom ali predložno zvezo v tematskem položaju.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
			tam, zadaj, pred njim

Vaza se je razbila, knjiga je odskočila na klop, sam pa sem telebnil na tla, kot sem bil dolg in širok. Tam sem obležal z velikansko buško na glavi.

Velik del prostorskih izrazov je lahko rabljen tudi metaforično oziroma endoforično. V tem primeru ne gre za prostorsko dopolnitev, temveč za **notranjo** časovno-prostorsko ali **ozirno** (gl. spodaj).

2. **časovna** (temporal)

Nova poved prejšnji dodaja nekaj, kar je izraženo kot časovno predhodno, sočasno ali kasnejše. Poleg preprostih povezovalnih časovnih izrazov imajo povezovalno funkcijo tudi nekateri, ki imajo poleg deiktične še specifičnejšo pomensko prvino.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
preprosti			
začetnost[14]			
			najprej, na začetku, za začetek, sprva
prejšnji čas			
			prej, maloprej, poprej
isti čas			
			takrat, obenem, hkrati, sočasno, zraven, ob tem
kasnejši čas			
nakar, nato[15]			*potem*
sklepnost			
	končno		*nazadnje*
kompleksni			
takojšnjost			
	(in) že, takoj, nemudoma		
prekinitev			
			kmalu, malo zatem/kasneje
ponovitev			
			naslednjič, kdaj drugič, ob naslednji priložnosti
specifičnost			
			naslednji dan, uro kasneje, tisto jutro
trajnost			
			medtem, ves ta čas
končnost			
			vse dotlej, do takrat, dotlej
trenutnost			
			v tistem trenutku, prav takrat

Minister za zdravstvo je pod okni ministrstva sentimentalno čustvoval s sestrami, da se je človeku kar paralo srce, ko imamo tako čutečega ministra. Nakar je vse skupaj prepustil drugim, češ, saj na pogajanjih ni potreben.

Vsak bi lahko opisal samo enega, dva dogodka z naslovom »mi med seboj«! Že bi imeli komične nadaljevanke, da se jih niti Bill Cosby ne bi sramoval.

[14] Halliday med kohezijska sredstva uvršča sklepnost, začetnosti pa ne; kot kaže, se mu na tem mestu ne zdi pomembna, saj stavka na povezuje z ničimer pred seboj. Tu jo vseeno navajam, ker menim, da jo je mogoče razumeti kot kataforično povezovalno sredstvo – saj vzpostavi osnovo časovnega zaporedja s povedmi, ki sledijo.

[15] SSKJ *nato* definira kot *prislov, v vezalnem priredju*. Med veznike ga uvrščam po analogiji z *zato*, ki ga npr. Toporišič obravnava kot posledični veznik. Obe besedici se (za razliko od prislovov v desnem stolpcu) vedno pojavljata v vezniškem položaju, čeprav bi po drugi strani obema lahko pripisali tudi vlogo prislovnega določila.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

3. **notranja (endoforična)** (internal)

Nova poved je postavljena za naslednjo z izrecno navedbo mesta njene vsebine v celotnem diskurzu, predvsem pa med okoliškimi povedmi. Izrazi so navadno metaforično rabljeni deiktični časovni in krajevni prislovi. Prav zaradi metaforičnosti (saj v resnici ne odgovarjajo na diagnostično vprašanje *kdaj?* ali *kje?*, temveč urejajo znotrajbesedilne odnose), pa tudi zato, ker pogosto nastopajo pastavčno, bi jih lahko tudi v današnji slovenski teoriji členka obravnavali kot členke.

začetnost[16]			
	najprej, prvič, za začetek, na začetku	*če začnem*	
predhodnost			
	doslej, prej, do tu		
sočasnost			
	na tem mestu, tukaj, pri tem, ob tem, hkrati	*ob tem lahko omenim še, da*	
naslednjost			
	potem, dalje, drugič, tretjič	*če nadaljujem*	
sklepnost			
	in končno, in nazadnje	*če sklenem*	

(začetnost) *Da, take varovalke so. Najprej, policija ne more poseči v delovanje politične stranke kot take.*

(sočasnost) *Noben drug segment naše slavistike nima takega pomena, saj ni planetarno središče svoje stroke. Na tem mestu seveda ne izražam nikakršne vrednostne sodbe, temveč zgolj povzemam lastno refleksijo o položaju.*

(predhodnost) *Metelkova je zgodba o uspehu civilnodružbene pobude in gotovo eden najbolj zanesljivih dokazov o potencialni moči državljanske nepokorščine. // Doslej smo govorili samo o enem, severnem delu Metelkove, ki je v lasti MO Ljubljana in je namenjen tako imenovani neinstitucionalni kulturi.*

(sklepnost) *Je mehansko telo sploh mogoče posiliti? Ali pa ostaja ves čas navzoča dvojnost obeh Šeligovih osnovnih pisateljskih in svetovnih plasti? In nazadnje, kaj je z Agatinim čarovništvom?*

- **Načinovna** (manner)

Nova poved v svojo propozicijo vključi vsebino prejšnje kot opis načina oziroma orodja, s katerim je bilo opravljeno dejanje.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
prava načinovna ali sredstvena			
			na ta način, (prav/ravno) tako, s tem

[16] Kot pri časovnih razmerjih sem tudi tu iz istega razloga sam dodal začetnost.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

primerjava (pozitivna–negativna)			
			podobno, enako; drugače

Ali je internet »tvarina«? Hm, na ta način o njem nisem nikoli razmišljal.

Kot dekan in profesor imam status državnega podsekretarja. Podobno je z drugimi pedagoškimi delavci šole.

- **Vzročno-pogojna**(causal-conditional)

1. **Vzročno-posledična** (causal)

Med novo in prejšnjo povedjo je razmerje vzroka oziroma posledice. Čeprav Halliday ta razmerja imenuje preprosto vzročna (*causal*), so njegovi zgledi – zaradi narave angleške skladnje.

Za razliko od večine drugih okoliščinskih razmerij se lahko vzročno-posledična razmerja v slovenščini izražajo s prirednimi vezniki, čeprav so ti vezniki v primerjavi s podaljševalnimi (vezniki vezalnega, ločnega in protivnega priredja) nekako drugačni. Tipični vzročni in posledični vezniki so etimološko tvorjenke, povečini iz prislovov oziroma členkov (Snoj, 1997: gesla *namreč, saj, kajti, zakaj; zato, torej, tako*), po čemer se znatno razlikujejo od preprostih veznikov podaljševalnih priredij in se približujejo analogiji z drugimi dopolnitvenimi priredji. Tudi po položaju v stavku se jih večina obnaša kot členki (tj. so prosto gibljivi – z izjemo *kajti, saj*) ali celo prislovi (*zato*). Integrirane strukture, ki lahko izražajo posledičnost druge povedi, so v tej povedi prislovna določila vzroka.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
vzročna			
kajti, saj	*saj, namreč, pač, konec koncev, navsezadnje, končno, nenazadnje, vendarle, le, tako*		
posledična			
sklepalna			
zato	*posledično, tako, torej, potem, potemtakem, pač*	*iz tega sledi, da; se pravi, da*[17]*; kot kaže, če/kot sklepam (iz tega)*	
specifična posledica			
posledica vzroka			
zato	*posledično, kot posledica, torej, potem*	*posledica/rezultat je, da*	*zaradi tega, ker je tako*
posledica razloga			
zato			*iz tega razloga, glede na to*
posledica namena			

[17] *Se pravi* v sklepalni funkciji praktično vedno nastopa kot integrirana struktura (kot glavni stavek, gl. zgled) – za razliko od preoblikovalne funkcije, v kateri nastopa tudi (morda celo pretežno) kot vrinjena tvorba.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

zato	*torej*		*s tem namenom, v ta namen, zaradi tega, glede na to*

(vzrok) *Mogoče sem nekoliko staromoden. So me pač vzgajali z dogmo pripadnosti radijski hiši.*

(vzrok) *Postavili smo jo na vrhu griča. Tako, iz lastnega veselja.*

(sklep) *Pozneje pa sem zvedel, da so šli v cerkev prižgat svečo – za mojo srečno vrnitev s Triglava. Se pravi, da so čutili, da bom res šel od blizu pogledat kralja planin.*

(rezultat vzroka) *Prvi sklep pozitivno tolmači 23. člen registracijskega pravilnika, da dve državljanstvi ne moreta biti v slabšem položaju kot le tuje. Posledično bo to tolmačenje omenjenega sklepa uporabil tehnični direktor HZS Bogdan Jakopič pri izdaji pravice nastopa Edu Kastelicu kot tujemu igralcu.*

(posledica zaradi razloga) *Cerkveni očetje so znali ceniti važne vesti in se tem bolj takšna opozorila; spadala so v vzajemnost, ki so jo morali vsi vestno spoštovati. Nihče torej ni bil bolj dobrodošel kakor gost z važno novico.*

(dejanje zaradi namena) *Tudi zavarovalnica Generali iz Trsta naj bi skušala pristaviti svoj lonček pri kupovanju nepremičnin v slovenski Istri. V ta namen je vzpostavila stike z SKB banko.*

2. **Pogojna**

Nova poved izpeljuje logično posledico, če vsebina prejšnje drži (oziroma, v primeru negativne pogojnosti, če ne drži). Razlika med to in sklepalno obliko je, da je v tem primeru prva poved postavljena v status hipoteze, in torej tudi posledica in sklep držita le, če je hipoteza resnična. Prva poved navadno vsebuje modalni členkovni izraz, ki kaže na to hipotetičnost (*morda, lahko se zgodi*). Včasih je razliko med pogojno dopolnitvijo ter posledično oziroma sklepalno težko razmejiti. Merilo bi lahko bilo, na primer, možnost pretvorbe v obliko z *v tem primeru*, za specifično posledično možnost pretvorbe v obliko z *zato* in za sklepalnost možnost pretvorbe v obliko s *kot kaže*.

Negativni pogoj se po pomenu včasih približa vzročnemu razmerju. To se zgodi zlasti, če je v prvi povedi izražena modalna kategorija potrebe, ki mu sledi posledica neuresničene potrebe (*kajti sicer*): *X moramo storiti, če ne, se bo zgodilo Y* (gl. tretji primer spodaj, v primerjavi z drugim). Ta posledica ima funkcijo utemeljitve, torej razloga za potrebo v prvi povedi.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
pozitivna pogojna			
		kot stvari stojijo	*v tem primeru, potem, če je tako, če se to zgodi*
negativna pogojna			
	sicer, drugače		*v nasprotnem primeru, če ne*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

Oboji sicer zanikajo kakršnokoli možnost kupčkanja in v skrajni sili odločitev prepuščajo glasovanju članov vlade. Potem bi se seveda tehtnica nagnila na stran Cerarjeve.

Kadar potem še prespimo eno noč v kraju gostovanja, imamo po tekmi večerjo v hotelu. V nasprotnem primeru pohitimo raje na letališče in večerjamo pozneje v letalu.

Težave so ostale pri lektoratih, ki jim bo treba v okviru obstoječih programov naslednje leto poiskati dodatne ure. V nasprotnem primeru bi se lektorji namreč morali sprijazniti z manjšimi plačami.

3. **Dopustna** (concessive)

Slovenska strukturalistična slovnica priredno dopustno razmerje zaradi poenostavitve uvršča v obsežno in raznorodno skupino protivnih priredij; obsega del podskupine *nasprotje* (Toporišič, 1984: 523). Od drugega dela te podskupine, ki smo ga mi po Hallidayu poimenovali *protivno dodajanje* – temu razmerju je pomensko najbliže in ga je včasih težko ločiti – se razlikuje po tem, da je v njem ena od propozicij v odnosu do druge njena *okoliščina* – in sicer preprečevalna, vendar uspešno presežena.

Čeprav Halliday kot povezovalne adjunkte dopustnega razmerja navaja le anaforične primere (tiste, ki sporočajo presenetljivost nove vsebine za nazaj), lahko kohezivno funkcijo pripišemo tudi kataforičnim (tisti, ki že v prvi povedi signalizirajo, da bo vsebina naslednje povedi verjetno v protislovju z vsebino te). Ti so pomensko sicer blizu modalnim adjunktom; morda bo vseeno relevantno, če jih navedem tudi na tem mestu.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
kataforični			
	resda, že res, že, saj (res), drži, sicer (res); načeloma, strogo vzeto, po pravilih, teoretično, uradno, pač		
anaforični			
a, ampak,	*vendar pa, pa vseeno, pa vendarle, po drugi strani pa, a/ampak obenem/hkrati/ medtem/zraven, a/ampak navsezadnje/konec koncev/ tako ali tako/končno*		*kljub temu*

Ti kar nori. Nič ti ne bo pomagalo.

Načeloma bi moralo tako podjetje s prvim dnem prihodnjega meseca priti pod upravo Slovenske razvojne družbe. Vendar pa se je nadzorni svet podjetja sklenil pritožiti na to odločitev pri ministrstvu za ekonomske odnose.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

- **Ozirna** (respective, matter)

Nova poved je dodana tako, da jo je treba razlagati v oziru oz. tematskem okviru prejšnje. Razmerje je izraženo s prislovnim določilom ozira z deiktičnim izrazom v tematskem položaju.

vezniki	povezovalni adjunkti		
	členki	formalno integrirane strukture	semantično integrirane strukture
pozitivno			
			tukaj, glede tega, ob/pri tem, v zvezi s tem, kar se tega tiče, v tem oziru
negativno			
			v drugih ozirih, drugače

Razmišljal je o možnih spremembah zakona o gospodarskih družbah (ZGD) glede položaja uprav, nadzornih svetov in lastnikov kapitala. Ob tem se je pretežno opredelil za status quo oziroma za nadaljnjo krepitev položaja uprav v razmerju do skupščin delničarjev.

Strinjam se, da brez pozitivnega odnosa do vsebine ni mogoče učiti nobenega predmeta, tudi verstev in etike ne. Toda ne vidim nobene prepreke za to, da bi bil glede tega ravno ta predmet izjema.

Sklep

Kot kaže, lahko slovenski (preprosti in frazeološki) členki igrajo zelo pomembno vlogo v besedilni koheziji (koneksiji). Morda ni mogoče z gotovostjo oceniti, ali je za opis te vloge Hallidayev okvir najprimernejši: po temeljiti analizi rabe členkov v obsežnejšem korpusu besedil bi bilo njegovo taksonomijo, ki je bila navsezadnje zasnovana na angleški rabi, verjetno treba prilagoditi temeljiteje, kot sem nakazal tu. Na osnovi prikazanega pa se da sklepati, da je sistemska funkcionalna slovnica zelo primerno in zmogljivo orodje za analizo kohezijskih razmerij. Med drugim nudi še eno opredelitev, ki kaže na drugačnost členkov od prislovov: njihovo povezovalno oziroma modalno funkcijo, v nasprotju s propozicijsko (okoliščinsko) funkcijo prislovov. To merilo pa vsekakor ne zadošča za nadaljnjo delitev členkov kot besedne vrste v dve novi skupini, saj lahko, kot kaže, številni členki prehajajo iz modalne vloge v kohezijsko in obratno (gl. Dodatek II). Pretirano enačenje besednovrstnosti s skladenjsko funkcijo pa tudi sicer ne bi bilo smiselno oz. je lahko kontraproduktivno.

Dodatek I

Nadaljevalni oz. fatični adjunkti

Egginsova (1994) poleg povezovalnih (conjunctive) adjunktov, ki izražajo razmerja med stavki in stavčnimi kompleksi, med besedilnimi adjunkti omenja še navezovalne oziroma nadaljevalne (continuative) adjunkte, ki so »signal, da bo sledil odziv na predhodno povedano« (Eggins, 1994: 170). Pretežno tovrstno vlogo naj

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

bi igrala tudi sicer polarnostna členka (gl. spodaj) *da* (*ja*) in *ne*, kadar nista odgovor na vprašanje oz. del predikata (npr. *Da, tako ne bo šlo dalje*). Sicer so taki adjunkti še: *no* (*No, bo kaj?*), *ma* (*Ma, ti me že ne boš učil.*), *na* (*Na, pa se ti gre ubit.*), *a veš, ne?*, *ja?*, *kajne* (*Kajne, ti vse najbolje veš.*). To funkcijo lahko opravljajo tudi nekateri medmeti (*hja, hm, mhm, aha*). Menim, da je njihova vloga bolj kot nakazovanje navezanosti na predhodno besedilo pravzaprav fatična, tj. ohranjanje stika, pozivanje k pozornosti, in da bi jim to ime tudi bolje ustrezalo.

Dodatek II

Naklonski adjunkti

V besedilu sem natančneje razčlenil le potencialne povezovalne vloge členkov. Členki pa imajo poleg te lahko tudi pretežno naklonsko (modal) vlogo. Slednjo Halliday v angleščini razdeli med **modalne adjunkte** v ožjem smislu (mood adjuncts) in **opombne adjunkte** (comment adjuncts). Prvi se »nanašajo izrecno na pomen določnih glagolskih operatorjev« (Halliday 1985: 82), torej na določnostni element povedka, drugi pa naj bi bili govorčev komentar k celotnemu stavku (tj. izražajo čustveni odnos, vrednotenje, opredeljujejo način izrekanja ipd.).

Zdi se, da to razlikovanje temelji predvsem na lastnost angleščine, da nekatere prislove (ki ustrezajo slovenskim členkom) uporablja pretežno v bližini glagola (oziroma *določnega glagolskega operaterja*, tj. pomožnega glagola), druge pa pretežno pastavčno (ločene z vejicami oziroma v govoru s premorom); na semantični ravni je razlika pretežno zabrisana. Tako Halliday nekatere prislove, ki izražajo verjetnost (*perhaps, certainly* ipd.) uvršča med modalne adjunkte v ožjem smislu, druge, ki pripisujejo odgovornost za trditev lastnemu ali tujemu mnenju (*opinion: personally, reportedly*) oziroma zunanjim znakom (*presumption, obviousness: evidently, apparently*) pa med opombne adjunkte, pač zaradi pastavčne rabe in položaja. Ker se nobeden od teh izrazov v slovenščini ne rabi pastavčno, se zdi ločevanje na tej osnovi odveč.

Odveč se zdi še iz enega razloga: vsaj v slovenščini kaže, da za nobenega od naklonskih adjunktov ni obvezno, da bi osredotočal svoj pomen le na »določni glagolski operator« ali na cel stavek. Tipični modalni adjunkt **menda** je npr. v stavku: *SGP Primorje je menda iz hvaležnosti, da je bilo na razpisu izbrano, nakazalo nekaj denarja podjetju Gradbinec iz Kranja* očitno osredotočen na vzročno okoliščino, ne na sam predikat. Zdi se prej, da lahko modalni adjunkti naklonskost predikata *osredotočajo* na poljubna mesta v stavku – na udeležence, glagolski proces ali okoliščine. Oglejmo si hipotetični, v govoru zelo lahko predstavljivi primer:

1. Mogoče Guinness v Cutty Sarku stane 500 SIT.	naklonskost osredotočena na udeleženca	Verjetno pa ne tudi kakšna druga pijača
2. Guinness mogoče v Cutty Sarku stane 500 SIT.	naklonskost osredotočena na okoliščino – kraj	Verjetno pa ne kje drugje
3. Guinness v Cutty Sarku mogoče stane 500 SIT.	naklonskost osredotočena na glagolski proces	Verjetno pa ni toliko tudi vreden

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

4. Guinness v Cutty Sarku stane mogoče 500 SIT.	naklonskost osredotočena na količino	Verjetno pa ne več ali manj

Prvi pogled morda vzbuja vtis, da so ti členki del besednih zvez, ob katerih stojijo. Toda med njimi in pravimi deli besedne zveze (prilastki, določili) je vendarle pomembna razlika. Medtem ko so slednji funkcijsko opredeljeni glede na naravo jedra in je zato njihova stava omejena, členki vnašajo v strukturo stavka/besedne zveze modalni, medosebni element; kot taki pa so povsem neodvisni od narave jedra besedne zveze. Govorec lahko ima mnenje o nujnosti, verjetnosti, izključevalnosti ipd. kateregakoli dela sporočila, zato lahko stojijo mnogi členki v stavku praktično pred čemerkoli.[18] Izkaže se celo, da njihova stava sploh ni omejena na mesto pred modificiranim delom stavka. Vsi zgledi v zgornji preglednici so interpretirani, kot da je v stavku poudarjena besedna zveza, pred katero stoji členek; to je, kot kaže, tudi normalno stanje (stava) v pisnem besedilu. Toda v govorjenem besedilu je poudarek tisti, ki osredotoča pomen modalnosti, ne lega členka: ***Guinness*** *v Cutty Sarku mogoče stane 500 SIT* je enakovreden zgledu št. 1, ne pa zgledu št. 3.[19] Tako stavo lahko imamo za zaznamovano – saj imajo v resnici različne vrste členkov zaradi svoje narave določene stavne preference – kljub vsemu pa njena možnost (in učinkovitost) kaže, kako členki v resnici delujejo. Kot kaže, niso del besedne zveze, temveč stavčna funkcija; modificirajo razmerje med predikatom in izbranim delom propozicije, so modalni most med njima. Njihovo funkcijo lahko upravičeno s Hallidayem označimo kot *naklonski* ali *modalni adjunkt*.

Enako velja tudi za Hallidayeve opombne adjunkte: tudi ti členki, ki sicer resda ne izražajo modalnosti v ožjem smislu, se ne nanašajo nujno na cel stavek, temveč lahko osredotočajo samo na posamezne dele stavkov (prim. *Na žalost je bil naš predlog včeraj zavrnjen. Naš predlog je bil včeraj na žalost zavrnjen. Naš predlog je bil na žalost zavrnjen včeraj.*). Če bi bilo med obema Hallidayevima kategorijama v slovenščini smiselno razlikovati, bi moralo biti razlikovanje izpeljano semantično, ne pa formalno ali na podlagi obsega modifikacije. Razlikovati bi torej morali med tistimi (zunajpropozicijskimi) adjunkti, ki izražajo modalnost kot opredeljenost do veljavnosti propozicije, in tistimi, ki propoziciji, ki je do veljavnosti že opredeljena, dodajajo komentar. Tukaj ne bom skušal natančno začrtati te razmejitve, posamezne podkategorije (izdatno oprte na Hallidaya) pa bom navedel v vrstnem redu, ki v grobem ustreza temu načelu (od modalnega v ožjem smislu proti komentarju).

Halliday loči štiri osnovne *govorne funkcije:* trditev (dajanje informacije), vprašanje (terjanje informacije), ponudba (dajanje »blaga ali storitev«) ter ukaz

[18] Modificirajo lahko tudi besedo, ki sama modificira drugo kako drugo (tkim. submodifikacija), npr: *petnajst morda povsem nevoznih avtomobilov*.

[19] To drži tudi za tiste členke, ki po Černeličevi (1991: 82) »stojijo zlasti ob samostalnikih in izrazih količine«: prim. *Ta vreča tehta skoraj 50 kg. – Ta vreča tehta **50 kg**, skoraj. Ta vreča skoraj tehta **50 kg**; Predvsem ti bi to moral vedeti. – **Ti** bi to moral vedeti, predvsem. **Ti** bi to predvsem moral vedeti. **Ti** bi to moral predvsem vedeti.* Seveda tudi ti členki lahko modificirajo proces enako normalno kot udeleženca ali količino: *Janez je skoraj pobesnel. Ves čas ga predvsem hvali.*

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

(terjanje »blaga ali storitev«). V okviru teh funkcij je vsak stavek lahko trdilen ali nikalen (**polarnost**), med tema možnostma pa je spekter mogočih razmerij propozicije do stvarnosti, ki ga Halliday imenuje **modalnost** (pri trditvah in vprašanjih; ustreza tradicionalni epistemični modalnosti) oziroma **modularnost** (pri ponudbah in ukazih; ustreza tradicionalni deontični modalnosti). Glavni obliki modalnosti sta verjetnost in pogostost (kako verjetno/pogosto je propozicija uresničena), modularnosti pa obveznost in pripravljenost (kako verjetno bo nagovorjeni/govorec uresničil propozicijo).

Modalnost in modularnost sta izraženi na različne načine, na primer z modalno obliko glagola (npr. velelnik, pogojnik), z modalnim glagolom (npr. *morati, moči*), z naklonskim glavnim stavkom (npr. *ukazujem ti; verjamem, da; menim, da*), z modalnim adjunktom (v slovenščini npr. *Naj gre. Lahko greš.*) ali s skladenjskim naklonom, tj. tipično naklonsko strukturo stavka. Tudi skladenjski naklon pomagajo sooblikovati nekateri členki.[20] Vsaka od teh oblik modalnosti se lahko še krepi s kombinacijami modalnih elementov.

Polarnost (polarity)

Polarnost kot izbiro med pozitivno in negativno resničnostno določitvijo povedi tipično izraža sam predikat (kopula), izpostavljajo pa jo členki *da*, *ja*, *ne* (*Ne boš me, ne.*), tudi *nak* (*Nak, to je drugače.*). O **podkrepljeni polarnosti**[21] lahko govorimo pri rabi členkov, ki trdilnost oziroma nikalnost poudarjajo z izražanjem trdnega prepričanja. Taki so: *jasno* (*Jaz jasno nisem imel nič proti.*), *kajpa*, *kajpada* (*Otrok se je kajpada prestrašil.*), *kakopak* (*Prinesite mi vina, črnega, kakopak.*), *očitno*, *prav zares*, *zares*, *resnično*, *seveda*, *vsekakor*, *na vsak način*, *absolutno*, *kaj pa drugega*; v vzklični strukturi tudi *pa ja* (*Pa ja da jim nisem verjel!*), *pri moji veri*, *se razume*. Zanikanje je lahko podkrepljeno s členkoma *nikakor* (*Nikakor ne moreva najti skupnega imenovalca.*) in *sploh*[22] (*Jaz sploh nisem bil tam.*) v povedni stavčni strukturi, v vzklični pa z vrsto členkov *figo* (*Figo ti bom povedal!*), *vraga* (*Vraga ti ga bom prinesel!*), *kje/kako/kaj* (*pa/naj/neki*) **+ *pogojnik*** (*Kje neki bi si on prizadeval za to! Kaj bi jokal zaradi malenkosti! Kako ne bi bil žalosten!*).

[20] Pravzaprav bi bilo členke, ki to počno, smiselno obravnavati v posebni skupini skladenjsko-naklonskih členkov; v tem besedilu se (morda malce pretogo?) držim sicer nekoliko preurejene Hallidayeve zastavitve.

[21] V polarnostni skupini združujem členke, ki jih Toporišič imenuje členki *potrjevanja ali soglašanja* oziroma *zanikanja in nesoglašanja*. Egginsova (1994: 167) po Hallidayu kot *polarnostna adjunkta* navaja samo *da* in *ne*, vse druge tukaj navedene pa uvršča med verjetnostne (pač kot izražajoče visoko stopnjo verjetnosti). V tem primeru menim, da je Toporišičeva uvrstitev ustreznejša: če Halliday pojmuje modalnost kot razpon možnosti med poloma *da* in *ne*, se npr. *kakopak* na tej lestvici gotovo ne uvršča nič bolj sredinsko kot *da*.

[22] *Sploh* tudi v frazni strukturi, zvezah z nekaterimi vprašalnimi prislovi (*sploh kaj/kje/kdaj*) vsebuje neke vrste polarnostno (nikalno) prvino, saj izraža govorčev dvom (*nič/nikjer/nikoli*). *Sploh* je pomensko in funkcijsko izredno raznolik členek (že v tem besedilu ga navajam na številnih mestih) in bi si zaslužil samostojno obdelavo.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

Skladenjskonaklonsko strukturo **polarnega vprašanja** pomagajo razviti naslednji členki: *a* (*So te nabili, a?*), *ali* (*Ali ste vi gospod Novak?*), *kaj* (*Kaj ti na koga čakaš?*), *mar* (*Mar ne veste tega?*).

Modalnost – verjetnost, **običajnost** (probability, usuality)[23]

Verjetnost ali gotovost je tipična modalna kategorija, ki jo lahko izražajo členki. Taki so: *bržkone* (*Tega bržkone tudi športni funkcionarji ne bodo mogli spregledati.*), *komaj(da)* (*To bo pa komaj res.*), *mogoče* (*Mogoče pa ni tako hudo.*), *morda* (*Morda ni prepozno.*), *morebiti* (*Morebiti se še vrne.*), *najbrž* (*To bo najbrž sosedov konj.*), *nemara* (*Nemara bo še vse prav.*), *verjetno* (*Verjetno se mu smilim.*), *gotovo* (*Gotovo je zamudil.*),[24] *zanesljivo*. Obstajajo tudi različne možnosti subjektivno-objektivnega zaznamovanja verjetnosti: pripisovanje propozicije lastnemu mnenju: *po mojem mnenju* (*Ta afera je bila po mojem mnenju povsem nepotrebna.*), *kot jaz to vidim*; tujemu mnenju: *baje* (*Baje so jo čisto slekli, preden so jo vrgli na grmado.*), *menda* (*To je menda res.*), *bojda*, *češ*, *naj* (*On naj bi bil kriv.*); ali zunanjim znamenjem (presumption): *dozdevno*, *kot kaže*, *očitno*, *kot se zdi*, *navidez*, *na prvi pogled*. Verjetnosti je blizu tudi kategorija hipotetičnosti ali predpostavljanja: *recimo* (*Recimo, da imate dva otroka.*), *vzemimo* (*Vzemimo, da bi vas poklical predstavnik nekega podjetja.*), *denimo*, *postavimo*, *na primer*.

Halliday navaja tudi **običajnostne** adjunkte (*vedno, ponavadi, včasih, občasno, redko*), ki jih naša slovnica zaradi možnosti vprašalnice *kdaj?* obravnava kot navadne časovne prislove. Tudi ti izrazi po Hallidayevi teoriji zgolj določajo časovno stopnjo resničnosti propozicije.

Modularnost – obveznost, dovoljenje/zmožnost, pripravljenost (obligation, inclination)[25]

Obveznostna modularnost (velelnost, spodbujevalnost) se v slovenščini tipično izraža z velelnim glagolskim naklonom in značilno skladenjskonaklonsko strukturo stavka, pa tudi z besedami, kot so *treba*, *nujno* in *obvezno* v vlogi povedkovega določila. (*To je treba/nujno/obvezno narediti.*). Slovenska slovnica te besede, ki so oblikovno in pomensko sicer identične členkom, zaradi svoje strogo skladenjske opredeljenosti obravnava kot posebno besedno vrsto, povedkovnik. Kadar *nujno* in *obvezno* stojita ob modalnem glagolu, pa sta v vlogi naklonskega adjunkta, ki izraža **podkrepljeno obveznost** (*To moraš nujno narediti.*); take vrste so še *na vsak način*, *vsekakor*, *absolutno*, pa tudi negativni *nikar* (*Tega si nikar ne jemlji k srcu.*). Podkrepljeno obveznost izražajo tudi členki, ki kažejo na nestrpnost: *tak*, *no*, *vendar*, *končno*, *že*, *že enkrat* (*Tak daj mi no vendar že enkrat končno mir.*). Njim se pridružujejo členki, ki soustvarjajo vzklično strukturo stavka: *da* (*Da mi izgineš!*).

[23] Toporišič to kategorijo imenuje gotovostna določitev povedi (1984: 435).

[24] *Gotovo* za razliko od npr. *seveda* izraža bolj ugibanje kot trdno prepričanje, zato ga navajam tu in ne med podkrepljevalnimi polarnimi adjunkti, čeprav kdaj najbrž nastopa tudi v taki vlogi.

[25] Toporišič to kategorijo imenuje hotenjska določitev povedi (1984: 424).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

Želelnost kot posebno obliko ublažene, »posplošene« velelnosti lahko izražajo tudi členki, ki sooblikujejo želelno stavčno strukturo: *da* (*Da bi se srečno vrnil!, Da se tega nisem prej spomnil!*), *če* (*Če bi le prišel!*), *ko* (*Ko bi bilo že konec!*), *mar* (*Mar bi ga pustil pri miru!*). Tudi želelnost lahko podkrepljujejo zgoraj navedeni členki, ki kažejo na nestrpnost, poleg njih pa še *le* in *vsaj* (*Ko bi le/vsaj že enkrat prišel!*)

Dovoljenje/zmožnost lahko izražajo členki, kot so *lahko* (*Ti so revijo lahko prebirali v knjižnici.*), *naj* (*Naj se jezi.*), *kar* (*Kar odpri.*), *le* (*Le udari.*), pa tudi besedi, ki zaradi skladenjskega položaja veljata za povedkovnika: *mogoče* (*Študentom brez potrdila o opravljenih obveznostih ne bo mogoče zaključiti diplomske mape.*) in *možno*.

Halliday v zvezi z modularnostjo (predvsem v zvezi s ponudbami) omenja tudi izraze **pripravljenosti** oz. volje (inclination). Te izražajo adjunkti, kot so *rade volje* (*To vam rade volje prinesem.*), *iz srca rad*, *z veseljem*, *lahko*, *zlahka*, *brez problema*, in negativni *nerad*, *s težkim srcem*, *nejevoljno* ipd. Pripravljenost je lahko **podkrepljena**, če te členke modificirajo členki *prav*, *res* (*To vam prav/res rade volje prinesem.*) ipd., v primeru negativnosti pa *le*, *kvečjemu* (*To vam le/kvečjemu s težkim srcem povem.*)

Omejitve veljavnosti

Halliday **adjunktov veljavnosti** (validative), ki določajo, v kakšnem perspektivi propozicija drži, na žalost ne pojasni natančneje in iz njegovih zgledov ni mogoče ugotoviti, koliko je ta funkcija prekrivna s slovenskimi prislovnimi določili ozira (slednjim ni izrecno blizu nobena Hallidayeva kategorija). Slednja naj bi verjetno predikatu dajala smiselno oziroma referencialno omejitev, medtem ko naj adjunkti veljavnosti predvsem izražali govorčevo perspektivo. Taki izrazi so *na splošno (gledano)* (*Na splošno so najbolj ogrožene mlade delavke.*), *gledano v celoti* (*Resda ima mnogo Slovencev kakšnega hišnega ljubljenčka, toda gledano v celoti se do živali vedejo zelo kruto.*), *široko gledano*, *načeloma*, *po pravilih*, *teoretično*, *uradno*, *široko/strogo/objektivno gledano/vzeto*, *pogojno rečeno*. **Adjunkti nedokončnosti veljavnosti** (tentative) izražajo govorčevo videnje (ne)trajnosti veljavnosti propozicije. Slovenska slovnica bi jih dobršen del uvrstila med različna prislovna določila, na primer časa: *trenutno*, *spočetka* (*Spočetka sem se težko upiral skušnjavi, da bi ugasnil televizor.*). Le nekaj je takih, po katerih se ne bi mogli vprašati s preprosto vprašalnico, npr. *v retrospektivi*, *gledano za nazaj*, *za silo*, *začasno*, *za zdaj* (*Slovenija za zdaj še nima enovite strategije glede privatizacije državnega premoženja*).

Mera, krepitev (degree, intensity)[26]

Pod skupnim naslovom navajam dve skupini Hallidayevih funkcij – tiste, ki merno določajo ali niansirajo dele stavka, in tiste, ki dele stavka omalovažujejo ali krepijo oz. poudarjajo. **Omalovaževanje** ali sodbo o **majhnosti mere** ali ome-

[26] Toporišič govori o kolikostni določitvi povedi (1984: 424).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

jenosti podajajo izrazi *komaj(da)* (*Nesreči smo se komajda ognili.*), *že* (*Dobro vam bo del že sprehod.*), *le*, *samo*, *zgolj*, *edino, nič več kot*, *vsaj*, *sploh* (v vprašalnih ali odvisnih stavkih: *Naj bo vesel, da sploh še živi. Ne vem, kaj sploh hočem.*), *pravzaprav* (v vprašalnih ali odvisnih stavkih: *Kdo ste pravzaprav vi?), v bistvu.* Proti polu **podkrepljevanja** ali sodbi o **velikosti mere** pa se nagibajo *resnično*, *zares* (*Ko se zares utrudite, si odpočijte.*), *kar* (*Tehta kar petdeset kg. On pa jo je pa kar udaril.*), *kratko malo* (*Knjigo so mnogi vzeli kratko malo za svojo.*), *dobesedno* (*Ključno svarilo je namenjeno vlogi družine, ki ponekod dobesedno razpada.*), *enostavno*, *preprosto*, *dejansko*, *celo*, *nič manj kot*.[27] Ob teh skupinah lahko omenimo še Toporišičeve **presojevalne** členke: *blizu* (*Tam je bilo blizu sto mrtvih.), najmanj* (*Najmanj pet se jih je spravilo name.*), *nekako* (*Nekako sam živim.*), *nekam* (*Nekam čuden si danes.*), *na neki način*, *nekje*, *po svoje* (*Po svoje ima nekje prav.*), *okoli/okrog* (*To je bilo okoli devete ure.*), *približno* (*To je približno tri kilometre od tod.*), *skoraj* (*Skoraj bi me ujeli.*), *(še) kar* (*Dekle je kar prikupno*), *bolj ali manj*. Njihovo nasprotje bi bili izrazi, ki poudarjajo **točnost navedbe**: *ravno* (*To je ravno petdeset kilogramov.*), *prav* (*Prav v tistem trenutku je stopil skozi vrata.*), *točno*, *natanko*. Merno določitev opravljajo še številne besede, ki jih slovenska teorija zaradi možnosti postavitve vprašanja (*kolikanj?*) umešča med prislove, Halliday pa bi jih uvrstil med modalne adjunkte (ne ravno/pretirano, nič kaj, ne posebno, ne kaj prida, malce, nekoliko; nadvse, zelo, močno, izredno, popolnoma, do skrajnosti).[28]

Način izrekanja

S **priznavalnimi adjunkti** (admissive) govorec stavek označi kot priznanje nečesa doslej zatajevanega, nepovedanega. Tako členki so *odkrito/iskreno/po pravici/pošteno povedano* (*A iskreno povedano: dve zmagi proti njim sta bolj ali manj iluzija. Po pravici povedano, se nisem jaz srečal s knjigo, temveč se je knjiga srečala z menoj.*), *v resnici*, *res*, *recimo bobu bob*, *med brati* (*Takole med brati rečeno: na volitvah v večinskem sistemu lahko močno zmagaš.*), *med nama*, *pravzaprav*, *v bistvu*, *dejansko*. S **prepričevalnimi adjunkti** (assertive) govorec neposredno poziva sogovornika k verjetju; ti členki so pogosto blizu izrazom podkrepljene polarnosti: *brez šale* (*Brez šale, Nato si ne bo pomišljal ukrepati tudi drugače*), *iz srca* (*Iz srca ti ga priporočam.*), *resno*, *brez dvoma*, *absolutno*. Tem lahko dodamo še splošno skupino **slogovnih adjunktov**,[29] ki označujejo način izrekanja stavka, vendar jih ni mogoče uvrstiti v nobeno drugo Hallidayevo skupino: *preprosto/po domače/povedano* (*Njegove oddaje so bile, povedano preprosto, dobre. Žleb nastane, ko vodni tok prebije meandrsko sipino oz. po domače*

[27] Morda bi se dalo argumentirati, da podkrepljujeta tudi izpostavljalna členka *predvsem* in *zlasti*, po drugi strani pa bilo verjetno bolje, če bi se izpostavljalni členki obravnavali kot posebna skupina (tako tudi *le*, omenjen pod prejšnjo točko, kadar ne modificira merno oz. jakostno, temveč izpostavlja).

[28] Toporišič je leta 1966 med posebnimi prislovi, ki jih je kasneje imenoval za členke, poleg funkcije *približevanja* izrecno navedel tudi funkcijo *obsega/stopnje*. Kasneje je te besede, čeprav neposredno omejujejo obseg resničnosti predikata in s tem propozicije, zaradi možnosti postavitve diagnostičnega vprašanja uvrstil k navadnim prislovom.

[29] Tukaj mi pomaga Quirk (1973: 242).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

povedano, seka ovinek.), *figurativno/patetično/grdo/milo rečeno* (*Zdaj je na vrsti državni zbor, da poskusa čimprej urediti, milo rečeno, neprijeten položaj. Objektivno rečeno, moštvo je vredno toliko, da se zgolj bori za obstanek.*), *če se lahko tako izrazim, na kratko*, *dobesedno*, *preprosto*, *enostavno* (*povedano*) (*On je enostavno nor.*).

Časovnost (time)

Časovnost v propoziciji nastopa kot okoliščina, obstaja pa tudi nekaj členkov, ki časovnost, izraženo v okoliščinskem adjunktu ali glagolskem času, modificirajo s perspektive odnosa govorca, torej dodajajo časovnim izrazom pomenske (pogosto čustvene) odtenke. Taki členki so *še* (*Še danes boš z menoj v raju.*), *šele* (*Domov se je vrnila šele pred tednom dni.*), *več* (*Ni te več med nami.*), *že* (*Že včeraj ji je postalo slabo.*), *že (še)* (*Mi jih boš že še prinesel*), *ravno* (*Janez je ravno odšel.*), *še vedno*, *še kar*, *končno*, *(nazadnje) le* (*Pa si le prišel*).

Čustveni odnos

Številni členki izražajo govorčevo čustveno naravnanost do propozicije. Halliday izrecno izpostavlja izraze **pričakovanja** (predictive): *začuda* (*Začuda se ni za oddelčno ekskurzijo prijavil nihče.*), *glej no*, *presenetljivo*, *neverjetno, po naključju*, *po pričakovanjih*; **zaželenosti** (desiderative)**:** *dobro* (*Dobro, da sem šel.*), *hvala bogu* (*Hvala bogu se mu ni nič zgodilo.*), *na žalost* (*Na žalost je bilo naše pozitivno tolmačenje sprejeto odklonilno prav s strani Jesenic.*), *še sreča* (*Še sreča, da se mu ni nič zgodilo.*), *žal* (*Žal je tako.*); in **vrednotenja** (evaluative): *nespametno* (*Kozarec sem nespametno postavil na rob mize.*), *pametno*, *modro*, *razumljivo*, *neumno*.[30]

VIRI IN LITERATURA

Cobuild, 1990: *Collins COBUILD English Grammar*. London: HarperCollins.

ČERNELIČ, Ivana, 1991: Členek kot besedna vrsta v slovenskem knjižnem jeziku. *Jezikoslovni zapiski*. Ljubljana: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. 73–87.

EGGINS, Suzanne, 1994: *An Introduction to Systemic Functional Linguistics*. London: Pinter Publishers.

GORJANC, Vojko, 1998: Konektorji v slovničnem opisu znanstvenega besedila. *Slavistična revija*. 367–388.

HALLIDAY, M. A. K., 1985: *An Introduction to Functional Grammar*. London: Edward Arnold.

HALLIDAY, M. A. K., HASAN, Ruqaiya, 1976: *Cohesion in English*. London: Longman.

MARTIN, J. R., MATTHIESSEN, Christian M. I. M., PAINTER, Clare, 1997: *Working With Functional Grammar*. London: Edward Arnold.

[30] Ti izrazi lahko izražajo tudi način (*govoriti pametno, gledati neumno*) ali vzrok (*narediti nekaj po neumnosti*). Kot kaže zgled, pa v vlogi opombenega adjunkta delujejo drugače: v njih govorec izraža svojo sodbo o celotni propoziciji (*kozarec sem postavil na rob mize, in to je bilo nespametno*). Načinovni in vzročni zgledi niso pretvorljivi v tako obliko.

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

MATTHIESSEN, Christian, 1994: *Christian Matthiessen to Mark Durie 17/IX/94*. URL: http://www.elm.mq.edu.au/ling/nlp/Debates/Matthiessen%20to%20Durie%20ix94.html.

PAVEŠIĆ in dr., 1979: *Priručna gramatika hrvatskoga književnog jezika*. Zagreb: Školska knjiga.

QUIRK, Randolph, GREENBAUM, Sidney, 1973: *A University Grammar of English*. Harlow: Longman.

SNOJ, Marko, 1997: *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

TOPORIŠIČ, Jože, 1966: *Slovenski knjižni jezik 2*. Maribor: Založba Obzorja.

– – 1982: *Nova slovenska skladnja*. Ljubljana: Državna založba Slovenije.

– – 1984: *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

– – 1991: Členki in njihovi stavčni ustrezniki. *XXVII. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 3–16.

SUMMARY

Slovenian parts-of-speech theory has treated particle as a special part of speech, separate from adverbs, for over two decades. Particles are different because they cannot be an answer to a diagnostic question, and therefore they cannot be considered proper clause elements (Toporišič calls them »clause non-elements«). The description of the syntactic role of particles usually ends here.

Systemic Functional Grammar, which analyses clause functions according to three fundamental language metafunctions – ideational, interpersonal and textual – does not distinguish particles from adverbs, but nevertheless pays enough attention to non-propositional clause functions to provide tools for a fairly comprehensive description of particle's syntactic role. Within the framework of this theory, particles play interpersonal and textual functions, ie. the role of Modal and Conjunctive Adjuncts.

Examining Slovenian Conjunctive Adjuncts according to Halliday's scheme of inter-clause relations, we may observe that in Slovenian certain relations cannot be expressed by particles, but by adverbs – which implies that the role of Conjunctive Adjunct can be played by particles, adverbs and, in certain cases, conjunctions. We can also notice that the roles of Slovenian particles are frequently multi-faceted: they can express different relations in different contexts.

Within the group of Modal Adjuncts, Halliday distinguishes Mood Adjuncts and Comment Adjuncts. The former effect the meaning of the verb and stand close to the Finite, while the latter extend their meaning to the clause as a whole (and are separated from the clause structure by commas or a pause in speech). This distinction is not productive in Slovenian for two reasons: in Slovenian the choice between the use of most particles as integrated or separated units is largely arbitrary and apparently independent from the extent of the meaning of the particle, and secondly, it seems that Modal Adjuncts do not necessarily focus their meaning on the verb, but rather on any part of the clause structure. They seem to function as a modal bridge between the Finite and any other sentence element (or indeed its part). These particles may also have multiple meanings and are context-dependent; some may play either conjunctive or modal role, depending on the context (eg. *res* as an expression of emphasised polarity or admission, or as an expression of reservation in a concessive relationship).

Slavistična revija (https://srl.si) je ponujena pod licenco
Creative Commons, priznanje avtorstva 4.0 international.
URL https://srl.si/sql_pdf/SRL_1999_2_5.pdf | DOST. 29/01/26 16.38

Systemic Functional Grammar seems to provide rather effective tools for the analysis of the syntactic role of particles; of course, a more reliable and comprehensive insight would only be possible on the basis of an extensive text corpus analysis.